

בראשית פרק כח, י"ב

(י) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה: (יא) ויפגע במקום וילך שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשתי וישכב במקום ההוא: (יב) ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדו בו: (יג) והנה יקום נצב עליו ויאמר אני יקום אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך: (יד) והנה זרעך פער הארץ ופרצת פיה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה וזרעך: (טו) והנה אנכי עמד ושמרתיך בכל אשר תלך והשבתידך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך: (טז) וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש יקום במקום הזה ואנכי לא ידעתי: (יז) ויירא ויאמר מה נזרא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים: (יח) וישכם יעקב בפקר ויקח את האבן אשר שם מראשתי וישם אתה מצבה ויצק שמן על ראשה: (יט) ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ואולם לזו שם העיר לראשונה: (כ) וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל וגבד ללבש: (כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה יקום לי לאלהים: (כב) והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך:

רש"י
(י) ויצא יעקב - על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל, הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתוב (לעיל כח ו) וירא עשו כי ברוך וגוי, ומשגמר חזר לענין הראשון: **ויצא יעקב מבאר שבע** - לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה, ולמה הזכיר יציאתו, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה וכן (רות א ז) ותצא מן המקום, האמור בנעמי ורות: **וילך חרנה** - יצא ללכת לחרון: (יא) **ויפגע במקום** - לא הזכיר הכתוב באיזה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר, הוא הר המוריה שנאמר בו (לעיל כב ד) וירא את המקום מרחוק: **ויפגע** - כמו (יהושע טז ז) ופגע ביריחו, (שם יט יא) ופגע בדבשת. ורבותינו פירשו לשון תפלה כמו (ירמיה ז טז) ואל תפגע בי, ולמדנו שתקן תפלת ערבית. ושנה הכתוב ולא כתב ויתפלל, ללמד שקפצה לו הארץ, כמו שמפורש בפרק גיד הנשה (חולין צא ב): **כי בא השמש** - היה לו לכתוב ויבא השמש. כי בא השמש, משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם: **וישם מראשותיו** - עשאן כמין מרזב סביב לראשו שהיה ירא מפני חיות רעות. התחילו מריבות זו עם זו, זאת אומרת עלי ניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי ניח, מיד עשאן הקדוש ברוך הוא אבן אחת, וזהו

שנאמר (פסוק יח) ויקח את האבן אשר שם מראשותיו: **וישכב במקום ההוא** - לשון מיעוט באותו מקום שכב, אבל ארבע עשרה שנים שמש בבית עבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה: (יב) **עולים ויורדים** - עולים תחלה ואחר כך יורדים, מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוצה לארץ ללותו: (יג) **נצב עליו** - לשמרו: **ואלהי יצחק** - אף על פי שלא מצינו במקרא שיחד הקדוש ברוך הוא שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני, משום שנאמר (איוב טו טו) הן בקדושו לא יאמין, כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא היה בבית, והרי הוא כמת, ויצר הרע פסק ממנו: **שכב עליה** - קיבל הקדוש ברוך הוא כל ארץ ישראל תחתיו, רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו: (יד) **ופרצת** - וחזקת, כמו (שמות א יב) וכן יפרוץ: (טו) **אנכי עמד** - לפי שהיה ירא מעשו ומלבו: **עד אשר אם עשיתי** - אם משמש בלשון כי: **דברתי לך** - לצרכך ועליך, מה שהבטחתי לאברהם על זרעו, לך הבטחתי ולא לעשו, שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך זרע, אלא כי ביצחק, ולא כל יצחק. וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דיבור, משמשים לשון על, וזה יוכיח, שהרי עם יעקב לא דיבר קודם לכן: (טז) **ואנכי לא ידעתי** - שאילו ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה: (יז) **כי אם בית אלהים** - אמר רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצע שיפועו מגיע כנגד בית המקדש, שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה, וירושלים בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימין, ובית אל היה בצפון של נחלת בנימין בגבול שבין בנימין ובין בני יוסף, נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל מגיע אמצע שיפועו נגד ירושלים. וכלפי שאמרו רבותינו שאמר הקדוש ברוך הוא צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה, ועוד אמרו יעקב קראה לירושלים בית אל וזו לזו היא ולא ירושלים ומהיכן למדו לומר כן. אומר אני שנעקר הר המוריה ובא לכאן, וזהו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין (חולין צא ב), שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל, וזהו ויפגע במקום. [ואם תאמר וכשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם, איהו לא יהיב לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו, ומן השמים יעבדוהו, איהו עד חרן אזל כדאמרינן בפרק גיד הנשה (חולין צא ב), וקרא מוכיח וילך חרנה, כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, יהב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ]: **מה נזרא** - תרגום מה דחילו אתרא הדין. דחילו שם דבר הוא, כמו סוכלתנו, וכסו למלבש: **וזה שער השמים** - מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה. ומדרשו שבת המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה: (כ) **אם יהיה אלהים עמדי** - אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחתי להיות עמדי, כמו שאמר לי (פסוק טו) והנה אנכי עמד: **ושמרני** - כמו שאמר לי (פסוק טו) ושמרתיך בכל אשר תלך: **ונתן לי לחם לאכול** - כמו שאמר (פסוק טו) כי לא אעזבך, והמבקש לחם הוא קרוי נעזב, שנאמר (תהלים לו כה) ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם: (כא) **ושבתי** - כמו שאמר לי (פסוק טו) והשיבותיך אל האדמה: **בשלום** - שלם מן החטא, שלא אלמד מדרכי לבן: **והיה ה' לי לאלהים** - שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף, שלא ימצא פסול בזרעי, כמו שנאמר (פסוק טו) אשר דברתי לך, והבטחה זו הבטיח לאברהם, שנאמר (שם יז ז) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו: (כב) **והאבן הזאת** - כך תפרש וי"ו זו של והאבן, אם תעשה לי את אלה, אף אני אעשה זאת: **והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגוי** - כתרגומו אהי פלח עלה קדם ה' וכן עשה בשובו מפדן ארם, כשאמר לו (לקמן לה א) קום עלה בית אל, מה נאמר שם (שם יד) ויצב יעקב מצבה וגוי ויסך עליה נסך:

רמב"ן

(יב) **והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו** - הראהו בחלום הנבואה כי כל הנעשה בארץ נעשה על ידי המלאכים והכל בגזרת עליון עליהם, כי מלאכי אלהים אשר שלח ה' להתהלך בארץ לא יעשו קטנה או גדולה עד שובם להתיצב על אדון כל הארץ לאמר לפניו התהלכנו בארץ והנה יושבת בשלוח או מלאה חרב ודם, והוא יצוה עליהם לשוב לרדת בארץ ולעשות דברו: והראהו כי הוא יתברך נצב על הסלם ומבטיחו ליעקב בהבטחה גדולה, להודיע שהוא לא יהיה ביד המלאכים אבל יהיה חלק ה' ויהיה עמו תמיד, כמו שאמר והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, כי מעלתו גדולה משאר הצדיקים שנאמר בהם (תהלים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: ועל דעת רבי אליעזר הגדול (פרקי דר"א לה) היתה זאת המראה כענין בין הבתרים לאברם, כי הראהו ממשלת ארבע מלכיות ומעלתם וירידתם, וזה טעם "מלאכי אלהים" כמו שנאמר בדניאל (י כ, יג) שר מלכות יון, ושר מלכות פרס, והבטיחו כי הוא יתעלה יהיה עמו בכל אשר ילך ביניהם וישמרנו ויצילנו מידם. אמרו (שם בפדר"א) הראה לו הקדוש ברוך הוא ארבע מלכיות מושלך ואבדן, הראהו שר מלכות בבל עולה שבעים עוקים ויורד, והראהו שר מלכות מדי עולה חמישים ושנים עוקים ויורד, והראהו שר מלכות יון עולה מאה ושמונים עוקים ויורד, והראהו שר מלכות אדום עולה ואינו יורד, אמר לו יעקב אך אל שאול תורד (ישעיה יד טו), אמר לו הקדוש ברוך הוא אם תגביה כנשר וגוי (עובדיה א ד):

(כ) **אם יהיה אלהים עמדי** - לשון רש"י, אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני. וטעם התנאי, שלא יגרום החטא. וכך אמרו בבראשית רבה (עו ב) רב הונא בשם ר' אחא, הנה אנכי עמך, וכתוב אם יהיה אלהים עמדי, אלא מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה: ויתכן עוד על דרך הפשט שאין הספק בדבר, אבל בכל העתיד יאמר הכתוב כן, כמו עד אשר אם עשיתי, וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל (במדבר לו ד), אם יבא העת שיהיה התנאי אז יתקיים המעשה, כלומר בבואו:

(כא) **והיה ה' לי לאלהים** - איננו תנאי כדברי רש"י, אבל הוא נדר, וענינו אם אשוב אל בית אבי אעבוד השם המיוחד בארץ הנבחרת במקום האבן הזאת שתהיה לי לבית אלהים ושם אוציא את המעשר. ויש בענין סוד ממה שאמרו (כתובות קי ב) כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה: